

Ks. Sławomir Kowalski*

KOŚCIÓŁ PW. WNIEBOWZIĘCIA
NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY W GODZIESZOWIE
MIEJSCEM OSTATNIEJ ZIEMSKIEJ POSŁUGI
BŁOGOSŁAWIONEJ S. ANIELI SCHRAMM

CHURCH OF THE ASSUMPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY
IN GODZIESZÓW, THE PLACE OF THE LAST MINISTRY
OF BLESSED S. ANIELA SCHRAMM

Abstract: The celebration of every jubilee is always an opportunity to reflect on the past. According to sources, mentions of the existence of a Catholic church in Godzieszów date back to 1420, although some trace its origins slightly earlier, as far back as 1346. The development of pastoral life weakened with the arrival of the Reformation. It was only when the Sisters from Luban took over the patronage of the Catholic community in Godzieszów that pastoral development continued. In 1833, there was a reconstruction of the church. During World War II, the parish priest was killed by Soviet soldiers, and as a result of bombing, the church suffered significant damage.

Keywords: parish Assumption of the Blessed Virgin Mary in Godzieszów, pastoral work, parish life, history of the Church in Silesia, jubilee, World War II.

Miejscowość Godzieszów położona jest na terenie dzisiejszego powiatu bolesławieckiego, w gminie Nowogrodziec, dawniej były to Górne Łużyce. Ślady osadnictwa na terenie Łużyc pozostawiły po sobie plemiona celtyckie, po nich miejsce zajęły plemiona wschodniogermańskie. Następnie na skutek wędrówki ludów osiedlili się tam Słowianie Połabscy, których potomkami są Serbołużyczanie. Wiek X przyniósł podbój Łużyczan przez Niemcy i germanizację pod pretekstem chrystianizacji. Za panowania cesarza Ottona I w 965 r. na tych ziemiach założono trzy biskupstwa: w Merseburgu, w Cicy i w Miśni, która w 968 r. została stolicą Marchii

Ks. Sławomir Kowalski – doktor (historia powszechna); adiunkt Katedry Historii Kościoła w Średniowieczu na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu; e-mail: slawek_k@wp.pl.

Miśnieńskiej, założonej na ziemiach Serbów Połabskich w południowej części Łużyc, w tzw. Łużycach Górnych. W Polsce do tej części Łużyc należała część ziemi dolnośląskiej z miejscowościami: Żary, Zgorzelec i Lubań, nieopodal którego położona jest miejscowość Godzieszów.

W Godzieszowie, swoimi początkami sięgającymi okresu średniowiecza, znajduje się rzymskokatolicka świątynia pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, będąca obecnie kościołem filialnym parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Wykrotach. Wyjątkowa jest zarówno sama świątynia, jak i jej historia, która w tzw. pigułce zostanie zaprezentowana w niniejszym opracowaniu. W pełni uzasadnione wydaje się być nowe spojrzenie na dzieje tego miejsca kultu w roku wyniesienia na ołtarze 10 siostr męczennic ze Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Jedna z nich – s. Adela – została zamęczona właśnie na terenie tej parafii, co napała nadzieją orędownictwa szczególnie za tą wspólnotą parafialną.

ŚREDNIOWIECZNE POCZĄTKI PARAFII I NOWOŻYTNOŚĆ

Kościół w Godzieszowie, obecnie filialny, wzmiankowany już w 1420 r., przebudowany został w latach 30. XIX w. Szczątkowe, co prawda, informacje pozwalają jednak przypuszczać, że parafia istniała nieco wcześniej, bo już w 1346 r. Podlegała archidiecezji w Lubaniu i wchodziła w skład dawnej diecezji miśnieńskiej¹.

Świątynia w Godzieszowie jest jednym z kilkunastu śląskich kościołów późnogotyckich powstałych w XV w. przy zaangażowaniu najlepszych murarzy oraz kamieniarzy, kościołów jednonawowych, bez przypór, o sklepieniu gwiazdowym². Rozwój parafii i kościoła został zahamowany w kolejnej epoce – w nowożytności, która przyniosła rozłam w Kościele powszechnym. Wystąpienie Marcina Lutra odbiło się szerokim echem także na Śląsku. Burzliwie rozwijająca się reformacja spowodowała spadek liczby katolików do tego stopnia, że parafia godzieszowska przestała istnieć³.

W omawianym czasie Godzieszów należał do właścicieli ziemskich z Frydlantu. Zmieniło się to w 1736 r., kiedy miejscowość nabyły magdalenki z Lubania, które otoczyły troską kościół oraz wiernych⁴. Przeorysza klasztoru musiała złożyć panom Frydlantu przysięgę o przestrzeganiu we wsi praw czeskich. Godzieszów

¹ Por. A. Christoph. *Zum 100-jährigen Bestehen der Kirche in Günthersdorf (Z okazji 100-lecia powstania kościoła w Godzieszowie)*. Tłum. A. i W. Pietraszkiewicz. Godzieszów 2020 s. 4.

² Por. J. Mandziuk. *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 1: *Średniowiecze*. Cz. 3: 1417-1520. Warszawa 2005 s. 26.

³ Por. A. Christoph. *Z okazji 100-lecia powstania kościoła w Godzieszowie*. [b.m.w.] 1933 (tłum. własne).

⁴ Por. T. Błaszczyk. *Zakony na Śląsku w dobie kulturkampfu*. Wrocław 2004 s. 186.

pozostał enklawą czeską do 1809 r. – do pokoju w Schönbrunn, ale dopiero 9 lipca 1816 r. nastąpiło uroczyste przekazanie miejscowości królowi pruskiemu⁵.

Zaangażowanie magdalenek miało ogromny wpływ na dalsze dzieje i rozwój wspólnoty katolickiej, siostry doprowadziły bowiem do ponownego utworzenia parafii. Akt fundacyjny został podpisany w lubańskim klasztorze 8 stycznia 1764 r. Parafia została erygowana przez arcybiskupa praskiego dokładnie miesiąc później. Pierwszym proboszczem, przybyłym 13 lutego 1764 r., był Johannes Nowotne z Croswitz w Łużycach, który wcześniej pełnił posługę duszpasterską w położonym po sąsiedzku Henrykowie Lubańskim. Spisana przez niego martykuła kościoła była następującej treści:

Portatyl Kościoła w Günthersdorf jest poświęcony, jak z tego,
co następuje, będzie jasne.

W imię Pana!

Roku 1695 dnia 27 września najjaśniejszy i najpobożniejszy pan, Jan Brunetti, z łaski Boga i Stolicy Apostolskiej biskup lacedemoński, sufragan i kanonik wrocławski, poświęcił ten ołtarz przenośny (portatyl), który w kościele w Günthersdorf jest przechowywany, i relikwie świętych męczenników Donata itd. w nim zawarł. Nawiedził ten portatyl dnia 29 czerwca 1737 r. najczcigodniejszy pan, wikariusz generalny w sprawach duchowych i oficjał najpobożniejszego i najznakomitszego księcia Świętego Cesarstwa Rzymskiego, pana Jana Maurycego Gustava, legata z urzędu Stolicy Apostolskiej, Jan Maurycy Waclaw Martini, w obecności wikariusza z zewnątrz proboszcza z Kralove. Na przyszłe upamiętnienie rzeczy z polecenia wspomnianego najczcigodniejszego pana wikariusza generalnego na tych świętych relikwiach zostało położone pismo, przeze mnie brata Jana Kubiczka, królewskiego misjonarza, z urzędu administratora tego kościoła, dnia 7 kwietnia 1746 r.⁶

Pod względem administracyjnym po kongresie wiedeńskim i jeszcze po ogłoszeniu bulli *De salute animarum* z 1821 r. na Śląsku oprócz diecezji wrocławskiej były jeszcze pozostałości innych diecezji.

Bulla Piusa VII stwierdzała, że «arcybiskupi Pragi i Ołomuńca, jak również biskupi Hradec Kralove i Litomierzyce zachowują nadal jurysdykcję kościelną w Królestwie Pruskim, jaką mieli dotychczas». Do archidiecezji praskiej należało hrabstwo kłodzkie, obejmujące w 1802 r. 39 parafii i łącznie 92 kościoły i kaplice. Do arcybiskupstwa ołomunieckiego należał rejon Głubczyc i Branic, liczący w 1802 r. 30 parafii i 67 kościołów i kaplic. Diecezja Hradec Kralove w granicach pruskich miała tylko 2 placówki duszpasterskie koło Kudowy

⁵ Por. W. Bena. *Polskie Górne Łużyce*. Zgorzelec 2003 s. 185-186.

⁶ Archiwum parafii pw. św. Michała Archaniola i św. Anny w Wykrotach [dalej: AP Wykroty]. Kronika parafii 1764-1945. Portatile, wpis z 1764 r.

Zdroju, a diecezja Litomierzycę jedną – Godzieszów. Parę lat później zostały one przyłączone do diecezji wrocławskiej⁷.

Warto wspomnieć, że w 1784 r. okręg Mlada Boleslav w Czechach, na terenie którego położony był Godzieszów, został przekazany z archidiecezji praskiej pod administrowanie biskupa z Litomierzyc. W związku z tym w parafii w Godzieszowie dwa razy gościł biskup z Litomierzyc, w 1797 i w 1803 r.⁸

Wiek XIX miał zasadnicze znaczenie dla rozwoju wspólnoty parafialnej. Przyczyniła się do tego realizacja idei rozbudowy kościoła, która właściwie przekształciła się w budowę nowej świątyni. Środki na budowę zaczęto zbierać w pierwszych latach XIX w., a do realizacji tego planu doszło za czasów posługi ks. Ignatusa Spanntiga (1815-1831). Kamień węgielny został wmurowany w Wielki Czwartek, 19 kwietnia 1832 r. W trakcie prac budowlanych wierni gromadzili się na wspólnej modlitwie w domu parafialnym.

Niestety, prace pochłonęły dwa ludzkie życia: w trakcie pracy w tartaku stolarz z Bolesławic nieszczęśliwie złamał nogę, co w krótkim czasie doprowadziło do jego śmierci. Z kolei mieszkaniec Godzieszowa Joseph Herschel, który pomagał przy tynkowaniu ścian, został uderzony przez spadającą belkę, w wyniku czego zmarł kilka godzin później.

Prace remontowe zakończono w 1833 r. budową wieży, następnie rozpoczęto wyposażenie wnętrza świątyni:

10 listopada w niedzielę, po długim radosnym wyczekiwaniu, zabrzmiały głośno dzwony, by oznajmić i wezwać z bliskich i dalszych okolic wiernych na uroczystość poświęcenia nowego Kościoła. Zewsząd przybyło wielu parafian, by wziąć udział w tej niezwyklej uroczystości... to był wyjątkowy, niezmiernie ważny dzień⁹.

Z tego okresu można podziwiać zachowane wyposażenie świątyni, na które składa się m.in. ołtarz główny, dwa ołtarze boczne, ambona oraz stacje drogi krzyżowej, kamienna chrzcielnica, a także zespół pojedynczych obrazów i rzeźb¹⁰.

Od 1764 r. parafię prowadziło wielu proboszczów, dzięki czemu nie pozostała ona bez opieki duchowej. Katalog proboszczów jest następujący:

⁷ B. Kumor. *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*. Kraków 1980 s. 189; por. J. Mandziuk. *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 3: *Czasy nowożytne*. Cz. 1: 1742-1845. Warszawa 2007 s. 373; T. Silnicki. *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV w.* Warszawa 1953.

⁸ Por. A. Christoph. *Zum 100 jährigen Bestehen der Kirche in Günthersdorf* s. 5.

⁹ Tenże. *Z okazji 100-lecia powstania kościoła w Godzieszowie* s. 2.

¹⁰ Por. *Jubileuszowy schematyzm diecezji legnickiej 1992-2017*. Red. B. Wolański [i in.]. Legnica 2017 s. 624.

1. Johannes Nowotne (1764-1775), wcześniej duszpasterz w Henrykowie Lubańskim. Zmarł 14 listopada 1775 r. Został pochowany przy swoim kościele parafialnym.
2. Joseph Langhans (1775-1793), zrezygnował z prowadzenia parafii ze względu na wiek. Zmarł w Godzieszowie 19 listopada 1794 r.
3. Joseph Werner (1794-1796), pochodzący z Henrykowa Lubańskiego. Zmarł 14 października 1796 r.
4. Christoph Schmied (1796-1799), przeniesiony do Henrykowa Lubańskiego.
5. Johannes Werner (1799-1815), wcześniej posługujący w Henrykowie Lubańskim. W marcu 1815 r. został mianowany prepozytem klasztoru w Lubaniu, gdzie zmarł w 1819 r.
6. Ignatius Spanntig (1815-1831), wcześniej posługujący w Rudzicy, w powiecie lubańskim, 3 marca 1831 r. został oddelegowany do pracy w Saksonii w Königshain¹¹.

Pochylając się nad dziejami kościoła w Godzieszowie, nie sposób nie wspomnieć o dramatycznych wydarzeniach z czasów II wojny światowej, które odcisnęły piętno także na tej wspólnotce. Pierwszym było uszkodzenie świątyni przez bombę, drugim zabicie proboszcza parafii Arnolda Christoph'a. Informacja o tym zachowała się m.in. dzięki relacji naocznego świadka:

We wtorek 20 lutego 1945 r. weszli do Godzieszowa Rosjanie. Około godz. 11.00 przed południem, nadszedł od strony Wykrot ostrzał, w wyniku którego został trafiony kościół. W tym czasie ksiądz, jego siostra i ja znajdowaliśmy się w piwnicy plebanii, modliliśmy się koronką różańcową i przyjęliśmy ostatni raz Komunię św. Potem weszliśmy na górę do mieszkania i zaraz pojawili się pierwsi Rosjanie. Ci zachowywali się bardzo przyzwoicie, spytali tylko, czy są w domu niemieccy żołnierze i sobie poszli. Tego samego popołudnia przyszło jeszcze trzech młodzieńców i domagali się zegarka księdza, który im dał, a oni sobie poszli. Wieczorem weszło trzech młodych Rosjan, którzy od razu spytali o piwnicę, poszli tam i wynieśli wiele butelek wina. Później przyszli jeszcze trzej Rosjanie i jedna Rosjanka, którzy przeszukali nasze kufry/walizki i mieszkanie, wiele przy tym niszcząc i rozrzucając. Pozabierali żywność i wiele innych rzeczy. Gdy tych czworo sobie poszło wszystko się uspokoiło, a my spędziliśmy tę noc w pokoju dziennym księdza. Wczesnym rankiem w środę 21 lutego, znów przyszli Rosjanie i domagali się wódki. Ponieważ nie mieliśmy, tylko wino oraz wino mszalne, wzięli trochę i poszli. Ci przychodzili wiele razy i byli wtedy bardzo brutalni, często przykładali księdzu do piersi pistolet, strzelali w domu w powietrze, przeszukiwali dom i coś zabierali ze sobą. Tak działo się przez cały dzień aż do zmroku. W ten środowy wieczór wynosiłam właśnie z szopy kilka ukrytych tam kościelnych świec, gdy przyszło kilku Rosjan i nagle zrobiło się bardzo głośno i zaczęto strzelać. Ostrożnie cofnęłam się do szopy. Powstał

¹¹ Por. A. Christoph. *Zum 100 jährigen Bestehen der Kirche in Günthersdorf* s. 7.

niesamowity hałas, ganiali po schodach tam i z powrotem, na górę i na dół. Usłyszałam tylko krzyk pastora «To straszne!». W międzyczasie na plebani wszystko ucichło, więc uciekłam stamtąd do gospodarstwa rolnika o nazwisku Baum, gdzie wcześniej się umówiliśmy spotkać, w razie, gdybyśmy mieli zostać wypędzeni. Tam dowiedziałam się, że panna Arnold, dopiero co o mnie pytała i że prawdopodobnie pastor został zastrzelony. Okazało się, że gdy ksiądz krzyczał: «To straszne!», dwóch Rosjan chciało zgwałcić pannę Arnold. Zaciągnęli księdza do piwnicy i tam go zastrzelili. W tym czasie panna Arnold była uwięziona na górze. Gdy go potem szukała w piwnicy, znalazła już martwego. Mogła mu tylko zamknąć oczy i złożyć ręce. Śmiertelny strzał był widoczny w skroni. Po tym, jak mi panna Arnold powiedziała tę straszną wieść, zostałyśmy z innymi, którzy się tam znaleźli, z rodziny Baumów. Było nas razem 9 osób. Następnego dnia przyszli Rosjanie także i tam i szukali młodych kobiet. Wychowanka rolnika (Bauma) i my schowaliśmy się na podłodze w słomie i więcej się nie pokazywałyśmy. Mogłyśmy tylko słuchać, co się dzieje na dole. Pan Baum się nami zaopiekował. Tak minęło do soboty 24 lutego 1945 r. Po południu znów się zrobiło na dole głośno. W mieszkaniu padało wiele strzałów i potem nieprzyjemna cisza. Nikt już nam nie przyniósł jedzenia... Później odkryłyśmy, że wszystkie trzy osoby w izbie na dole zostały zastrzelone. Wśród nich była także panna Arnold. To wydarzyło się w niedzielę 4 marca 1945 r. Nie mogłyśmy zostać ani w gospodarstwie Bauma, ani na plebani, ponieważ wszystko było zajęte przez Rosjan. Zwłoki ofiar z gospodarstwa Bauma widziało również wielu innych mieszkańców wioski¹².

Ciało księdza zostało odnalezione dopiero w 30. rocznicę święceń kapłańskich pod stertą gruzu i śmieci w rogu cmentarza i pogrzebane przy ogromnym udziale gminy i wiernych w święto św. Alojzego 21 czerwca 1945 r.

Przywołana biografia ks. Arnolda, z tragicznym punktem kulminacyjnym w postaci zabójstwa, nie jest przypadkiem odosobnionym. Nie sposób nie wspomnieć również o bł. s. M. Adeli Schramm ze Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, które miały w Godzieszowie swoją placówkę ufundowaną przez Augustyna Röslera w 1900 r. Tego roku przybyły tam dwie siostry, które wprowadził do domu ówczesny ks. proboszcz Paweł May: były to s. Gregoria Juppe i s. Juvenalis Berger. W następnych latach przybyły kolejne dwie, które zgodnie ze swoim charyzmatem oddawały się opiece nad chorymi oraz nauczaniu dzieci¹³. Przykładowo w 1935 r. siostry pielęgnowały 97 chorych, w przedszkolu było 26 dzieci, a w szkole 42 dziewczętom udzielano nauki szycia¹⁴.

Jak ciężki, trudny i dramatyczny w swoich skutkach był czas wojny, który odcisnęła piętno na wszystkich nacjach, więc także na mieszkańcach Godzieszowa,

¹² J. Kaps, E. Brzoska. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945/1946: ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion*. Kolonia [b.r.w.] s. 2.

¹³ Por. E. Frankiewicz. *Śląska Samarytanka*. Opole 1983.

¹⁴ Por. Z. Lec. *Zgromadzenie Sióstr Świętej Elżbiety na Śląsku*. Wrocław 1992 s. 84.

w okolicach którego przebiegał front, pokazują pełne tęsknoty słowa wpisane do kroniki parafialnej: „Domine, dona nobis pacem”¹⁵.

Wszystkie radości i smutki, naświetlone jedynie w niewielkim stopniu, nie przysłoniły wiary dawnych i obecnych mieszkańców tej malowniczo położonej miejscowości, a unikalna świątynia wzniesiona na chwałę Pana wciąż służy sprawowaniu kultu.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum parafii pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Wykrotach. Kronika parafii 1764-1945.
- Bena W.: *Polskie Górne Łużyce*. Zgorzelec 2003.
- Błaszczyk T.: *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampf*. Wrocław 2004.
- Christoph A.: *Z okazji 100-lecia powstania kościoła w Godzieszowie*. [b.m.w.] 1933.
- Christoph A.: *Zum 100 jährigen Bestehen der Kirche in Günthersdorf (Z okazji 100-lecia powstania kościoła w Godzieszowie)*. Tłum. A. i W. Pietraszkiewicz. Godzieszów 2020.
- Frankiewicz E.: *Śląska Samarytanka*. Opole 1983.
- Jubileuszowy schematyzm diecezji legnickiej 1992-2017*. Red. B. Wolański [i in.]. Legnica 2017.
- Kaps J., Brzoska E.: *Vom Sterben schlesischer Priester 1945/1946: ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion*. Kolonia [b.r.w].
- Kumor B.: *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*. Kraków 1980.
- Lec Z.: *Zgromadzenie Sióstr Świętej Elżbiety na Śląsku*. Wrocław 1992.
- Mandziuk J.: *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 1: Średniowiecze. Cz. 3: 1417-1520. Warszawa 2005.
- Mandziuk J.: *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 3: Czasy nowożytne. Cz. 1: 1742-1845. Warszawa 2007.
- Silnicki T.: *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV w.* Warszawa 1953.
- Silnicki T.: *Historia Śląska. Od najdawniejszych czasów do roku 1400*. T. 2 z. 1. Kraków 1939.
- Zajac M.H.: *Kryptonim „X-2”. Siostry Elżbietanki ofiarami przemocy w PRL (1954-1956)*. Wrocław – Poznań 2004.

Streszczenie: Świętowanie każdego jubileuszu jest zawsze okazją do odniesienia się do przeszłości. Według źródeł wzmianki o istnieniu świątyni katolickiej w Godzieszowie pochodzą z 1420 r., jednak niektórzy doszukują się jej początków nieco wcześniej, bo już w 1346 r. Osłabienie rozwoju życia duszpasterskiego nastąpiło wraz z nadejściem reformacji. Dopiero objęcie patronatu nad wspólnotą katolicką w Godzieszowie przez siostry zakonne z Lubania przyczyniło się do dalszego rozwoju duszpasterskiego. W 1833 r. dokonano przebudowy kościoła. Podczas II wojny światowej został zabity proboszcz parafii przez żołnierzy radzieckich, a wskutek bombardowania kościoł został znacznie uszkodzony.

Słowa kluczowe: parafia pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Godzieszowie, duszpasterstwo, życie parafialne, historia Kościoła na Śląsku, jubileusz, II wojna światowa.

¹⁵ AP Wykroty. Kronika parafialna 1764-1945 s. 203.